

Johdanto: Sateenkaariperheet, julkiset tilat ja queer-politiikka Suomessa

Paula Kuosmanen

Sateenkaariperheet tulivat suomalaisen kulttuurin kartalle 1990-luvulla¹. Suomalaisessa lesbo- ja homokulttuurissa tapahtui kuitenkin laajamittaisempi ”sateenkaarifamilistinen käänne” vasta vuosisadan vaihteessa (Kuosmanen 2007b, 37–38), kun vuonna 1997 ensin Väestöliiton lapsettomuuskliniikka ja sen jälkeen muut hedelmöityshoitoklinikat avasivat hedelmöityshoidot naispareille ja itsellisille naisille. Lisäksi samaa sukupuolta olevien parisuhteiden symbolinen tunnustaminen vuonna 2001 eduskunnassa – vaikka parisuhdelakiin ei sisältynytkään jaettua vanhemmuutta – teki lapsiperhe-elämästä 2000-luvulla yhden suosituksen lesboelämäntavan muodon². Ironista onkin, että

1 Keskustelun aloitti oikeusministeriön vuonna 1992 julkaisema perheoikeusministeriön mietintö, jonka seurauksena Suomessa virisi julkinen keskustelu siitä, tulisiko perheoikeudet sallia myös samaa sukupuolta oleville pareille – muiden Pohjoismaiden mallin mukaan. Myös kirkon edustajat osallistuivat aktiivisesti keskusteluun. Keskustelun innoittamana Vasemmistoliiton kansanedustaja Outi Ojala teki vuonna 1993 lakialoitteen samaa sukupuolta olevien parisuhteiden virallistamisesta. Ojalan ensimmäinen lakialoite sisälsi oikeuden perheen sisäiseen adoptioon, mutta Ojala uusi lakialoitteensa vuonna 1996 adoptio-oikeudesta riisuttuna. Parisuhteen rekisteröimislaki meni läpi eduskunnassa – ilman adoptio-oikeutta – kuitenkin vasta hallituksen esityksenä 28.9.2001 ja astui voimaan 1.3.2002.

2 Sateenkaariperhe-kyselyn mukaan suomalaisista sateenkaari-vanhemmista 90 % on naisia. Kun vuonna 2000 Sateenkaariperheyhdistyksen puheenjohtaja Tiia Lampela (nyk. Aarnipuu) laski tuntemiensa sateenkaarilasten lukumääräksi 18 (Lampela 2000), niin

kansainvälisen radikaalifeministisen liikkeen piiristä³,

vuonna 2006 sateenkaariperhe-kyselyyn vastanneiden vanhempien lapsista 171 oli syntynyt sateenkaariperheisiin (Selänniemi ym. 2007). Kun vielä 1990-luvun lopussa sateenkaariperheet olivat keskittyneet pääkaupunkiseudulle ja Länsi-Suomeen, niin vuonna 2006 sateenkaariperheitä oli kaikissa Suomen lääneissä ja kaikilla suurimmilla paikkakunnilla. Sateenkaariperheiden lukumäärä on kuitenkin marginaalinen muodostaen alle prosentin osuuden Suomen kaikista lapsiperheistä.

3 Lesboäitiyden mahdollistuminen liittyy ehkäisyvälineiden ja lisääntymismenetelmien kehittymiseen 1960-luvulla, mikä teki mahdolliseksi seksuaalisuuden irrottamisen lisääntymisestä, mutta myös avioliiton kontekstista. Kuitenkin vasta poliittinen ideologia: 1970-luvun radikaalifeministinen naisliike ja homovapautusliike, jotka korostivat oikeutta vapaasti valita seksuaalinen kumppani, mutta myös oikeutta valita joko lasten hankkiminen tai eläminen ilman lapsia – seksuaalisuudesta riippumatta – loivat länsimaissa kulttuurisesti otollisen ilmapiirin lesboäitiydelle. (DeKanter 1987.) Radikaalifeminismi kannusti naisia ja lesboja hankkimaan lapsia patriarkaalisen perheen ulkopuolella, sillä se kritisoi heteroavioliittoa naisten hyväksikäytöksi. Naisten tuli irrottautua heteroavioliitosta ja liittyä naiseen samastuvien naisten lesbopoliittiseen jatkumoon (Rich 1993/1986). Radikaalifeminismissä heteroäitiyttä kritisoitiin naisia kontrolloivaksi patriarkaaliseksi instituutioksi (Caugh 1975, Rich 1993/1986), josta lesboäitiys erotettiin transformatiivisena tekona, joka parhaimmillaan rikkoo patrilineaarisen suvunjatkamisen ketjun (Rich 1977). Lesboäideillä on myös mahdollisuus muuttaa sukupuolihierarkioita olemalla kasvattamatta lapsia jäykästi tytön ja pojan toisilleen vastakkaisiin rooleihin (Wells 1997, x–xi). Kansainvälinen radikaalifeminismi levisi myös Pohjoismaihin

SQS
01/07

I

Johdanto

Paula
Kuosmanen

joka kritisoi heteroavioliittoa patriarkaaliseksi (Caugh 1975; Rich 1993/1986), 1970-luvulla alkunsa saanut lesbojen babyboom sai sosiaalidemokraattiselle hyvinvointivaltiomallille perustuvissa Pohjoismaissa 1990-luvulla lopulta muodon, jossa keskeisiksi poliittisiksi vaatimuksiksi esitettiin avioliiton kaltainen parisuhdelaki⁴ ja perheen sisäinen adoptio-oikeus.

Sateenkaarifamilistinen käänne ei kuvaakaan pelkästään uusien lisääntymismenetelmien – koti-inseminaation ja hedelmöityshoitojen – aikaansaamaa familistista käännettä lesbo- ja homoelämäntavoissa (ks. Wells 2000)⁵, vaan

feminististen kurssikeskusten ja ryhmien kautta. Myös Suomessa toimi Feministit-Feministerna -ryhmä. Myös Setassa toimineet naiset tutustuivat radikaalifeminismiin vuonna 1976 Tukholman feminaariossa ja *Seta*-lehden ensimmäisessä naisteemanumerossa (1978:2) lesbous liitettiin ruotsalaisen Lesbisk Front -ryhmän radikaalifeministiseen näkemykseen lesboudesta. (Saarinen 1991.) Sateenkaariperheet-yhdistyksen perustaneet lesbot levittivät 1990-luvun puolesta välistä lähtien keskuudessaan ja myöhemmin kotisivuillaan koti-inseminaation tekemisoheja (Lampela nyk. Aarnipuu 2000; ks. Sateenkaariperheet-kotisivut). Suomen televisiossa näytettiin myös 1990-luvun puolivälissä dokumentti tanskalaisesta lesbokätilöstä, joka 1980-luvulla kuljetti homomiehiltä saamaansa spermaa lesbonaisille ja itsellisille naisille radikaalifeministisen poliittisen motiivin innoittamana.

4 Esimerkiksi suomalainen parisuhdelaki laadittiin avioliittolain pohjalle ja sen vaikutukset ovat samat kuin avioliiton lukuun ottamatta yhteisen sukunimen ottamista ja vanhemmuuden jakamista, jotka evättiin samaa sukupuolta olevilta pareilta. Parisuhdelaki piirtää selkeät rajat huolenpidolle: rekisteröidyt puoliset ovat elatusvelvollisia toistensa suhteen (Oikeusministeriön esitteitä: Tietoa rekisteröidystä parisuhteesta.)

5 Jess Wells (2000) listaa vanhemmoimisen ja lapsiperheen perustamisen mahdollisuuden muuttaneen pohjoisamerikkalaista

ennen kaikkea homoliikkeiden aktiivista sateenkaari-perhepolitiikkaa, jonka tavoitteena on ollut integraatio yhteiskuntaan ja ”samojen” perheoikeuksien saavuttaminen kuin heteroperheilläkin on. Tanskasta alkanut samaa sukupuolta olevien parisuhteiden juridinen tunnustaminen yleistyi ensin pohjoismaisissa hyvinvointivaltioissa⁶,

lesbokulttuuria monin tavoin. Lesbot, jotka suunnittelevat ydinperheen muotoista lapsiperhettä, joutuvat yhdistämään seksuaalisen halun sitoutumiseen, vanhemmuuteen ja suhteen potentiaaliseen kestävyuteen. Familistisen käänteen jälkeen pohdittavaksi on tullut rakastetun soveltuvuus myös vanhemmaksi. Deittailun yhdistäminen vanhemmuuteen vaatii myös lastenhoitojärjestelyjä ja deittailun potentiaalinen muuttuminen viikonloppu-uusperheeksi voi nopeuttaa tai hidastaa deittailusuhteen muuttumista vakavaksi suhteeksi. Kun sarjamonogaamisessa lesbokulttuurissa lesbosuhteiden jatkaminen on perustunut aiemmin osapuolten vapaaseen tahtoon, yhteiset lapset asettavat suhteille ja niiden kestolle lisää vaatimuksia. Valtakulttuurin parisuhdenormatiiviset perhemallit törmäävät myös lesboille tyypillisiin existä ja ystävästä koostuviin laajentumaperheisiin. Lasten saaminen asettaa haasteita myös lesbosuhteiden tasa-arvokriteereille: vauvan hoitoa on vaikea jakaa tasa-arvoisesti, koska useimmiten vain synnyttänyt äiti voi imettää lasta. Raskaus, imettäminen ja hormonit muuttavat myös synnyttäneen äidin suhdetta ruumiiseensa, muihin, maailmaan ja myös tulevaisuuteen. Lapset liittyvät lesbot myös kiinteämmin osaksi sukulaisverkostoja ja yhteiskunnallisia instituutioita. Wells kysyykin, “mitä lesbojen läheissuhteille, romansseille ja perheille tapahtuisi, jos voisimme perustaa (lapsi) perheen niiden kanssa, jotka parhaiten sopivat vanhemmoimiseen, riippumatta siitä, nukkuvatko he sängyssämme?” (Mts., 96).

6 Samaa sukupuolta olevien parisuhdelaki (registered partnership) hyväksyttiin ensimmäisenä maailmasta Tanskassa v. 1989, sen jälkeen Norjassa v. 1993, Ruotsissa v. 1995, Islannissa v. 1996, Alankomaissa v. 1998, Ranskassa v. 1999, Belgiassa v. 2000, Saksassa v. 2001 ja useissa Sveitsin kantooneissa v. 2001, Suomessa v. 2002 ja useissa Espanjan maakunnissa vuoteen 2002 mennessä, Luxemburgissa v. 2004, Andorrassa, Isossa Britanniassa ja Uudessa Seelannissa v. 2005,

joissa sosiaalietuudet, kuten vanhempainrahat ja -vapaat perustuvat juridisesti tunnustettuihin perhesuhteisiin.

Setan politiikka: assimilaatiosta identiteettipolitiikkaan ja yhdenvertaisuuden tavoitteluun

Monien maiden homoliikkeiden politiikan painopiste on 1990- ja 2000-luvuilla siirtynyt seksuaalipolitiikasta lesbojen ja homojen läheissuhteiden juridisen tunnustamisen tavoitteluun (Lützen 1998; Weeks, Heaphy & Donovan 2001; Waaldijk 2003). Jeffrey Weeks, Brian Heaphy ja Catherine Donovan (2001) kuvaavat tätä muutosta englantilaisessa kontekstissa transgressiivisen identiteettipolitiikan, joka kritisoi perinteisiä perhemalleja, muuttumisena yhdenvertaisten perhe-oikeuksien tavoitteluksi seksuaalisille kansalaisille.

Vaatimuksia seksuaalisten kansalaisten oikeuksista juridisesti vahvistettuihin perhesuhteisiin, mutta myös asepalvelukseen ja kuluttamiseen (Bell & Binnie 2002) voi tulkita kuitenkin assimilaatioksi valmiiseen kansalaisen

---

Sloveniassa ja Tsekkien tasavallassa v. 2006, Sveitsissä v. 2007. Laki on hyväksytty myös osissa Argentiinaa, Australiaa, Brasiliassa, Italiaa ja joissakin osa-valtioissa USA:ssa. Siviilivihkiminen tuli mahdolliseksi v. 2001 Alankomaissa, v. 2003 Belgiassa, v. 2004 Massachusettsin osavaltiossa USA:ssa, v. 2005 Espanjassa ja Kanadassa sekä v. 2006 Etelä-Afrikassa. Samaa sukupuolta olevan parin perheen sisäinen toisen vanhemman adoptio-oikeus hyväksyttiin Tanskassa v. 1999, Islannissa ja Israelissa v. 2000, Norjassa v. 2002. Samaa sukupuolta olevan parin yhteinen adoptio-oikeus hyväksyttiin Alankomaissa v. 2001 ja Ruotsissa v. 2003, Isossa Britanniassa, Espanjassa ja Andorassa v. 2005. Nämä lait ovat voimassa myös joissakin osissa Australiaa ja Yhdysvaltoja. (Waaldijk 2003; ILGA 2006.)

malliin (Seidman 2002, 172–178). Homoliikkeiden poliittisia strategioita onkin luonnehtinut assimilaation ja transformaation -dilemma, jossa keskeisenä kysymyksenä on, sopeutuako yhteiskuntaan vai pyrkiäkö muuttamaan sen rakenteita (Lützen 1998; Richardson 2000, 42–43). Tämä dilemma koskee myös vaikuttamisen keinoja: mennäkö mukaan parlamentaariseen politiikkaan (*entryismi*) ja hyväksyäkö kunnan kansalaisen malli vai toimiako aktivistina, liikkeiden ja ryhmien kautta – edustuksellisen puoluejärjestelmän ulkopuolella?

Suomessa Seta saavutti pian sen perustamisen – vuoden 1974 – jälkeen hegemonisen aseman lesbojen ja homojen etujärjestönä, vaikka sen rinnalla toimikin 1970- ja 1980-luvuilla sosiaaliseen toimintaan keskittynyt vanhemman väen Psyke ry (Mustola 2002)⁷. Tämän vuoksi onkin tärkeää keskustella siitä, millaisin keinoin Seta tekee politiikkaa ja millaisia tulevaisuuden visioita Setan harjoittama politiikka mahdollistaa. Terhi Saarisen (1991) tutkimuksen mukaan Setan linjaksi muodostui 1970-luvulla – kiistojen jälkeen – homofilijärjestöjen kaltainen assimilaatiopolitiikka: tavoitteena oli liberalistinen tasa-arvo ja syrjityn seksuaalivähemmistön yhteiskuntaan integroiminen.⁸ Lesbojen ja homojen erilliskulttuuria pidettiin syrjinnän seurauksena ja siihen suhtauduttiin

---

7 Kati Mustolan (2002) tutkimuksen mukaan suomalaiset homot järjestäytyivät jo 1960-luvulla moniin liikkeisiin ja ryhmittymiin. Setan liepeillä on aina ollut erilaisia ryhmittymiä. Esimerkiksi lesboryhmiä 1980-luvulla Akanat ja 1990- ja 2000-luvuilla Mummolaakso ovat toimineet Setan rinnalla.

8 Terhi Saarinen (1991) käytti tutkimuksessaan aineistona *Seta*-lehtiä sen ilmestymisestä, vuodesta 1975 lähtien vuoteen 1989 saakka.

kielteisesti. 1970-luvulla tavoitteena oli tila, jossa erillinen homoseksuaalin kategoria menettäisi merkityksensä. Vasta myöhemmin, 1980-luvulla lesbojen ja homojen erityisyys vähemmistönä muodostui Setan poliittiseksi strategiaksi. (Saarinen 1991, 25–56.)

Kansainvälisen homovapautusliikkeen ideologia: identiteettiylpeys, lesbo- ja homoyhteisö ja siihen perustuva vastarinta näkyivät Seta-lehdessä vasta vuosina 1980–1982, mutta tämän jälkeen Seta palasi sovinnaisempaan linjaan ja vähemmistöretoriikkaan. 1980-luvun jälkipuolella Seta näki liittolaisinaan uudet sosiaaliset liikkeet, kuten rauhanliikkeen, jotka kritisoivat yhteiskunnan rakenteita ja pyrkivät luomaan uutta poliittista kulttuuria ja käytäntöjä arjen kautta. 1980-luvun loppupuolella identiteettipolitiikka sai hegemonisen aseman ja avoimuus-puhe sai dogmaattisemman sävyn Seta-lehdissä. 1980- ja 1990-lukujen vaihteessa Setan poliittiseksi linjaksi vakiintui identiteettipoliittinen assimilaatio: yhteiskuntaan integroituminen oman identiteetin säilyttämällä. (Saarinen 1991, 71–91.) Huomattavaa on, että 1970- ja 1980-luvuilla Seta-lehti toimi Setan politiikan tekemisen välineenä ja julkisena tilana esittää liikkeen haluamaa kuvaa lesboista ja homoista.

1990-luvulla Setan poliittiset tavoitteet alkoivat suuntautua sateenkaariperheiden oikeuksien ajamiseen. Muiden pohjoismaisten homoliikkeiden jalanjäljissä Seta tavoitteli 1990-luvulta lähtien ensin tasa-arvon nimissä ja sittemmin yhdenvertaisuus-retoriikkaa käyttäen oikeuksia avioliitonkaltaisiin perhemuotoihin ja ydinperhesuhteisiin (Setan toimintaohjelmat; Seta: Hallitusohjelmataavoitteet). Setan

toiminnassa keskeisellä sijalla ovat olleet myös sukupuolivähemmistöjen asema (Trans-tukipiste) ja syrjintäsuojan edistäminen EU-projektien kautta (Kuosmanen 2008), mutta valtavirtamedia on nostanut Setan poliittisista tavoitteista näkyvimmäksi sateenkaariperhepoliittiset tavoitteet. Vuonna 2008 Setan tavoitteena on adoptio-oikeus rekisteröidyille pareille ja avopareille (Seksuaalinen Tasavertaisuus ry.). Sateenkaarifamilistinen käänne onkin tarkoittanut Suomessa Setan perhepoliittisten tavoitteiden muotoilua ydinperhemallin mukaan.

Setan harjoittama politiikka on ollut maltillista konsensus-politiikkaa ja valtakunnallinen Seta on toiminut poliittisten puolueiden ja parlamentaarisen järjestelmän kautta (Kuosmanen 2008). Sateenkaariperhepolitiikassa Seta on palannut huolestuttavasti 1970-lukulaisiin politiikan tekemisen tapoihin: tasa-arvoa, sittemmin yhdenvertaisuutta on tavoiteltu kyseenalaistamatta vallitsevaa ydinperhemallia perhesuhteiden juridisen vahvistamisen ehtona. Valtakunnallisen Setan toiminnassa on korostunut yhteistyö poliittisten puolueiden kanssa sen kustannuksella, että se olisi luonut tiloja avoimelle keskustelulle poliittisista tavoitteistaan. Tällaista integraatiopolitiikkaa on ryhdytty queer-tutkimuksessa kutsumaan homopolitiikaksi (Warner 1999) ja assimilaatiota olemassa oleviin ydinperhekeskeisiin perhe-elämäntapoihin *uudeksi homonormatiivisuudeksi* (Duggan 2002, 2003) erotuksena yhteiskuntakriittisestä queer-politiikasta tai pikemminkin queer-liikkeistä (Berlant ja Warner 1998) tai lesbofeminismistä (ks. Saarinen 1992).

Sateenkaariperheet-yhdistys

Samana vuonna 1997 kun Väestöliiton ovet avautuivat naispareille, rekisteröitiin myös Sateenkaariperheet-yhdistys. Sateenkaariperheet-yhdistyksen aktivistit ja sittemmin jäsenet ajoivat 1990-luvulla Setan, Vasemmistoliiton ja Vihreiden kansanedustajien rinnalla parisuhdelain läpimenoa ja hedelmöityshoitojen jatkamista naispareille ja itsellisille naisille. Sateenkaariperhe-yhdistyksen jäsenet kirjoittivat lausuntoja valmisteilla oleviin lakiehdotuksiin ja antoivat avokätisesti haastatteluja medialle, niin naistenlehtiin kuin television keskusteluohjelmiinkin. Vaikka homoavioliiton on väitetty privatisoivan pohjoisamerikkalaista queer-kulttuuria⁹ (Warner 1999; Duggan 2002), niin parisuhdelain puolesta taistelu ainakin Suomessa toi lesbojen ja homojen suhteet julkisen areenalle. Suomessa vuosina 1993 ja 1996 sekä 2000-luvulla mediassa käydyt debatit parisuhdelaista ja hedelmöityshoitolaista toivat etenkin naisparit osaksi mediakuvastoa ja lehtien mielipidekirjoituksia (Kaskisaari 1997; Charpentier 2001). Suomalaisen kulttuurisen kaapin voikin sanoa lopullisesti murtuneen vuonna 1996 Eva Dahlgrenin ”häiden” mediaaalossa käytyyn toiseen isoon debattiin parisuhdelaista

⁹ Queer-kulttuurilla viitataan tekstissä sekä queer-alakulttuureihin, -vastakulttuureihin että ei-heteronormatiivisiin kulttuureihin, joilla olisi potentiaalia nousta vastustamaan yhteiskunnan heteronormatiivisuutta (ks. Berlant & Warner 1998). Queer-kulttuuri viittaa tässä jälkimmäisessä tapauksessa myös sateenvarjomaisesti lgbt-kulttuureiden heteronormatiivisuutta kyseenalaistaviin muotoihin erotuksena lesbojen ja homojen homonormatiivisesta elämäntavasta, joka mukailee heterodyniperhekkulttuurin yksityisyyden rajoja ja kulutuskeskeistä elämäntapaa (Duggan 2002).

(Kuosmanen 1996; Charpentier 2001; vrt. Karkulehto 2007). Queer-tutkijoiden onkin syytä pohtia, millä ehdoilla valtavirtamedia on osallistunut homopolitiikan tekemiseen ja samalla kuvittanut lesbojen, homojen ja ei-heteroseksuaalien elämää.

Julkiset tilat

Lauren Berlant ja Michael Warner (1998)¹⁰ ovat nostaneet esiin, että intiimisuhteita muotoillaan ja niistä käydään paradoksaalisesti neuvottelua nimenomaan julkisen areenalla: mediajulkisuudessa, julkisissa tiloissa, lainsäädännössä (ks. Moring tässä teemanumerossa) ja julkisissa instituutioissa, kuten lapsiperheille suunnatuissa sosiaali- ja terveyspalveluissa (Kuosmanen ja Jämsä 2007b), vaikka modernit liberaalit ja sosiaalidemokraattiset hyvinvointivaltiot perustuvat yksityisen ja julkisen erottamiseen toisistaan. Suomessa lesbojen ja homojen läheissuhteista ja erityisesti perheoikeuksista ja samalla perheen määritelmästä on käyty kulttuurisia kiistoja nimenomaan julkisessa tilassa: lähinnä mediassa (Kaskisaari 1997, Charpentier 2001) ja eduskunnassa. Kun rekisteröidystä parisuhteesta puhuttiin Pohjoismaissa 1980-luvun lopulla ja 1990-luvulla oikeutena yhteiskunnan tukemaan

¹⁰ Berlant ja Warner (1998) hyödyntävät Jürgen Habermasin (1991/1962) teesiä julkisen rakennemuutoksesta. Kun julkisuus tarkoitti aiemmin (porvarillisessa yhteiskunnassa) vapaiden yksilöiden kansalaiskeskustelua päätettävistä asioista ja sen tavoitteena oli vaikuttaa valtioon, niin 1900-vuosisadan jälkipuoliskolla julkisuus alkoi tarkoittaa mediajulkisuutta, joka välittää valmiit päätökset kansalaisten massoille.

julkiseen perhe-instituutioon, niin Yhdysvalloissa queer-tutkijat kuvasivat homoavioliittovaatimuksia ironisesti oikeutena kunnialliseen ”yksityiselämään”.

Yksityisen ja julkisen jako tuottaakin illuusion yksityisestä alueena, joka olisi vapaa valtion säätelystä. Kuitenkin se, mitä me ymmärrämme yksityisiksi perhesuhteiksi, määrittellään julkisessa tilassa ja on olennainen osa modernin yksilön hallintaa. Tätä hallintaa toteuttaa lääketieteen ja psykiatrian diskurssien kautta tuotettu ajatus modernista yksilöstä, jonka todellisen itsen seksuaalisuus paljastaa (Foucault 1976) ja joka terveyden ja kunniallisuuden nimissä tarkkailee itse itseään (Foucault 1980). Modernin yksilön hallintaa ovat myös biovallan lapsiperheille suuntaamat instituutiot, jotka säätelevät terveyden edistämisen nimissä elämää – lisääntymistä, lasten syntymistä ja suojelemista, mutta myös sen hyväksytyjä (perhe-elämän) muotoja (ks. esim. Kuosmanen 2007a). (Berlant & Warner 1998.)

Berlant ja Warner (1998) korostavat, että modernin yksilön hallinnan vastapainoksi tulisi luoda kulttuurisia vastajulkisuuden tiloja, koska julkisuus ja julkiset tilat toimivat heteroseksuaalisen kulttuurin ehdoilla. Heteroseksuaalinen kulttuuri ”luonnollistetaan” ja tuotetaan itsestäänselvydeksi nimenomaan intiimisuhteiden julkisen säätelyn ja yksityisyyteen siivoamisen kautta (ks. myös Valentine 1996). Tämän yksityisen ja julkisen jaottelun kautta heteroseksuaalisuus toimii julkisuudessa ja yhteiskunnassa itsestäänselvyuden *doksana*, niin sanottuna metakulttuurina, jota ei artikuloida yhdeksi seksuaalisen kulttuurin muodoksi vaan ainoaksi olemisen tavaksi, luon-

nollisuudeksi, jollaisena se tulee artikuloiduksi vasta sen kyseenalaistamisen kautta (vrt. Bourdieu 1977, 159–171). Suomessa tämän heteronormatiivisuuden doksan ja suomalaisen kulttuurin ”kaapin” mursivat vähitellen lesbo-, homo- ja trans-teemoista 1990-luvulla esitetyt elokuvat ja dokumentit (Juvonen 2006, Karkulehto 2007) sekä kirjallisuus (Karkulehto 2007), mutta lopullisesti kulttuurisen ”kaapin” mursivat naisparit taistelllessaan perheoikeuksiansa puolesta. Tässä kamppailussa yksityiseksi tulkitut lesbojen ja homojen intiimisuhteet tulivat perheoikeuksien muodossa julkisesti neuvoteltaviksi. Mutta samalla lesbojen ja homojen läheissuhteet muotoiltiin kulttuurisessa sukulaisuusjärjestelmässä tunnistettavaan familistiseen ydinperhe-muotoon ja osaksi sukupolvia toistavaa ketjua, kansalaisten tuottamista ja kansakuntaan kuulumista (Berlant & Warner 1998). Tämän luonnolliseksi oletetun familistisen elämänkaaren mukaan elämistä ja siitä seuraavaa oikein tekemisen tunnetta – joka kietoutuu elämäntapaan, ei pelkästään seksiin tai homofobiaan – Berlant ja Warner kutsuvat heteronormatiivisuudeksi. Tämä tiloihin, mutta myös elämän käsikirjoituksiin liittyvä heteronormatiivisuus tuottaa ei-heteroseksuaaleille epämukavuuden ja ”väärässä paikassa” olemisen tunteita (Ahmed 2004, 146–155).

Michael Warner (1993) sekä Berlant ja Warner (1998) argumentoivat, että heteronormatiivinen perhe-elämä on se perusta, jonka varaan niin yhteiskuntajärjestys mutta myös sitä koskevat yhteiskuntatieteet rakentuvat. Warnerin (1999) argumenttina onkin, että myös samaa sukupuolta olevien ydinperheen muotoiset suhteet osal-

listuvat yhteiskuntajärjestyksen ylläpitämiseen. Tämän lisäksi moderni liberaali yhteiskunta toimii heteronormatiivisen mediajulkisuuden kautta ja sen välittämänä (Malmberg 2005; Berlant ja Warner 1998). Habermasin (1991/1962) mukaan 1900-luvun jälkipuoliskolla julkisuus ryhtyi tarkoittamaan jo valmiiksi tehtyjen päätösten ja mielipiteiden välittämistä median kautta massoille ja julkisuuden tavoitteena oli vaikuttaa yksilöihin ja kansalaisiin, ei enää toimia kansalaiskeskustelun areenana. Kulttuuriset mallit ja mediakuvastot näyttävätkin julkisen rakennemuutoksessa korvanneen kansalaiskeskustelun ja kaventaneen (kansalais)liikkeiden mahdollisuuksia vaikuttaa asioiden valmisteluun ja tehdä politiikkaa. Samalla tavalla on uhannut käydä lesbo- ja homokulttuurin sisäiselle keskustelulle läheissuhteista, niiden muodoista ja tulevaisuuden visioista.

Lesbojen ja homojen intiimisuhteiden muotoileminen julkisessa

Onkin mielekästä kysyä, mitä tapahtuu lesbojen ja homojen intiimisuhteille, kun niitä ryhdytään muotoilemaan – lesbo- ja homokulttuurissa käydyn keskustelun sijasta – julkisen areenalla ja kun niistä ryhdytään käymään poliittisia debatteja eduskunnassa tai kun ne tulevat valtion säätelyn ja suojelun piiriin. Judith Butler (2002) korostaa, että samalla kun lesbojen ja homojen intiimisuhteille on tavoiteltu valtion tunnustusta, samalla on määritelty myös ajateltavissa olevan ja esimerkiksi sateenkaariperhepoliittisessa mediapuheessa ymmärrettävissä olevan, ja toisaalta mediapuheesta näkymättömiin siivottujen

seksuaalisten käytäntöjen rajoja (mts; ks. myös Jämsä ym. 2005). Butlerin mukaan valtion tunnustamisen logiikka toimii avioliiton kaltaisen parisuhdenormatiivisuuden ehdoilla ja siirtää aiemman hetero- ja homosuhteiden välillä olleen kunniallisen elämän rajan queer-kulttuurin sisälle nostaten kunniallisuuden normiksi – valtakulttuurin ehdoilla – monogaamiset parisuhteet.

Queer-elämäntapoihin olennaisesti kuuluvat ei-monogaamiset seksuaalikäytännöt, ystäväverkostoissa ja yhteisöissä elävien intiimi- ja huolenpitosuhteet ovat jääneet ilman tunnustettua asemaa, josta käsin argumentoida poliittisia vaatimuksia, esimerkiksi asuntopoliittisia vaatimuksia asuntojen suunnittelusta yhteisöille ja ystäväverkostoille eikä pelkästään (hetero)ydinperheille ja yksineläville (vrt. Butler 2002). Habermasin (1991/1962) kuvaama julkisen rakennemuutos onkin tarkoittanut 1990-luvun loppupuolella sitä, että monopoli valmiiden mielipiteiden esittämisestä mediassa on kanavoitunut puolueille ja etujärjestöille. Sateenkaariperhe-tematiikassa tämä monopoli on langennut Setalle ja Sateenkaariperheet-yhdistykselle, joiden kautta toimittajat ovat etsineet valtajulkisuudessa helposti tunnistettavia naisparien perheitä haastateltaviksi.

Suomalaiseen mediajulkisuuteen ei ole mahtunut kriittistä keskustelua heteroydinperheiltä kopioiduista perhemalleista, eivätkä toimittajat ole halunneet haastatella – eikä heille ole tarjottu haastateltaviksi – ydinperheinstituutiota kyseenalaistavia yhteisöllisiä lesbofeministejä tai ei-monogaamisia seksikäytäntöjä harrastavia. Homopoliittisessa samojen ja yhdenvertaisten oikeuksien retoriikassa onkin

vaikea ymmärrettävästi – tai jopa mahdotonta – artikuloida kritiikkiä tai keskustella siitä, millä ehdoilla valtion tunnustusta ja oikeuksia tavoitellaan (Brown 2002). Lesbojen ja homojen intiimisuhteiden muokkaamista avioliittonormiin näyttääkin ohjaavan mediajulkisuuden kautta ennen kaikkea se, mitä läheissuhteita pidetään kulttuurissa ja valtajulkisuudessa ”oikeina” ja ymmärrettävinä sukulaissuhteina ja mistä läheissuhteista siten voi muodostua ”oikean perheen” representaatio.

Homoavioliitto queer-tutkimuksen kritiikin keskiössä

Ensimmäiset kriittiset puheenvuorot valtakulttuurin perhemallien omaksumisesta ja parisuhdelain assimiloivasta vaikutuksesta tulivat Tanskasta, jossa parisuhdelaki hyväksyttiin ensimmäisenä maailmassa vuonna 1989. Henning Bech (1992) ennakoiti jo 1990-luvun alussa, että parisuhdelain myötä vapaamielisestä (frisind) Tanskasta katoaa homoseksuaalisuuden moderni muoto, joka perustui kaupungistumiselle ja radikaalille erolle heteroseksuaalisista elämäntavoista, koska nämä elämäntavat muistuttavat yhä enemmän toisiaan. Myös radikaali-feministi Karin Lützen (1998) varoitti jo vuonna 1998, että rekisteröidyn parisuhteen instituutio voi synnyttää homokulttuuriin uuden normin, josta vähemmän kunnialliset lesbo- ja homoelämäntavat suljetaan ulkopuolelle. Ruotsissa *Böggjävlar-kirjan* (suomeksi *Vitun homot*) kirjoittajat kritisoivat vuonna 2007 ruotsalaista homojärjestöä ja parisuhteensa rekisteröineitä assimiloituneita lesboja ja homoja siitä, etteivät he edes pyri luomaan omaa kult-

tuuria, vaan omaksuvat suoraan keskiluokkaisen heteronormatiivisen elämäntavan (Stenroos 2007).

Sateenkaariperheistä ja etenkin homoavioliitosta onkin tullut 2000-luvulla kansainvälisen queer-teoreettisen keskustelun kuuma aihe. Erityisesti pohjoisamerikkalaiset queer-tutkijat ovat kritisoineet homoavioliittoa homoliikkeen poliittisena tavoitteena siitä, että se liittää lesbot ja homot osaksi ydinperheinstituutiota ja näivettää queer-kulttuurin. Lisa Duggan (2002) on tulkinnut homoavioliiton osaksi uusliberalistista privatisoitumisen tendenssiä ja homonormatiivisuutta, joka kuvaa avioliiton solmineiden keskiluokkaisten homoparien privatisoitunutta kulutuskeskeistä ja ydinperheeseen sulkeutuvaa elämäntapaa, joka ei juuri eroa heteroperhe-elämäntavasta. Warnerin (1999) mukaan amerikkalainen homoliike pyrkii muovaamaan seksuaalisuuteen positiivisesti suhtautuvaa queer-kulttuuria avioliiton kunnialliseen muottiin, vaikka queer-etiikkaan kuuluu nimenomaan autonominen, ei avioliitolla säädelty seksuaalisuus.

Intiimi- ja huolenpitosuhteiden näkökulmasta homoavioliittoa ja vanhemmuutta ovat kritisoineet Ruthan Robson (1992) ja queer-perhearvoja tutkinut Valerie Lehr (1999), joiden mukaan parisuhdelait liittäväts lesbot osaksi heteroseksuaalista perheinstituutiota, jonka intiimisuhteiden malli tulee patriarkaalisesta avioliitosta ja perustuu toisen omistamiseen. Perhe-instituution on epäilty myös privatisoivan lesbot poliittisina subjekteina (Robson 1992). Lehrin (1999) mukaan privatisoitunut ydinperhe sulkeekin huolenpidon ja yhteisön ulkopuolelle ne, jotka eivät kuulu

ydinperheeseen, esimerkiksi ei-heteroseksuaalit nuoret. Näissä pohjoisamerikkalaisissa homoavioliiton kritiikeissä tiivistyy käsitys queer-kulttuurin intiimisuhteista järjestyksinä, joissa seksuaali- ja huolenpitosuhteet ulotetaan parisuhdenormatiivisen ydinperheen rajojen yli.

Queer-perhe?

Kun 1980- ja 1990-luvuilla, etenkin angloamerikkalaisissa lesbo- ja homokulttuureissa käytiin kamppailua perhe-käsitteen merkityksestä ja laajentamisesta (Weeks, Heaphy & Donovan 2001), niin 2000-luvulla Suomessa sateenkaariperheiden lisääntyä perheen käsite on kapeutunut tarkoittamaan yhä tiukemmin lapsiperhettä. Myös queerin uudelleen ajattelu ja irrottaminen sateenvarjomaisesta lgbt-merkityksestä on ollut keskustelunalaisena. Onkin syytä miettiä, onko queer-perhe käsitteenä itse asiassa sisäisesti ristiriitainen.

1980- ja 1990-luvuilla angloamerikkalaisissa lesbo- ja homokulttuureissa ystävillä ja ajatuksella kuvitellusta lesbo- ja homoyhteisöstä on aina ollut suuri merkitys ja sitä on korostettu laajentamalla perhe-käsitteen merkitystä. Gay Pride -kulkueiden klassikko, Sister Sledgen poppiisi ”We are family” ja sen kertosäe ”we are family, we are brothers and sisters, we” kuvaakin hyvin lesbo- ja homoyhteisön yhteenkuuluvuutta ja keskinäistä solidarisuutta samaan tapaan kuin mustien yhteisöissä korostettiin yhteisöön kuulumista nimeämällä tärkeitä läheissuhteita biologiseen sukulaisuuteen viittaavin termein.

Kath Westonin (1991) haastattelemat san franciscolaiset lesbot ja homot määrittivät 1980-luvun lopulla *valittuun perheeseensä* kuuluviksi ystäviä, sukulaisia, puolisoita ja ex-rakastettuja, lapsia ja naapureita (Weston 1991). Myös englantilaiset homomiehet määrittivät Peter Nardin (1992) tutkimuksessa *ystävänsä perheeksi* (Nardi 1992). Weeks, Heaphyn ja Donovanin (2001) Families of Choice - tutkimuksessa englantilaisille ei-heteronaisille ja miehille ystävyysuhteet tarjosivat emotionaalista ja materiaalista tukea, yhteenkuuluvuuden tunnetta ja tukea myös lesbo- ja homoidentiteetille.

Myös suomalaisten keski-ikäisten lesbonaisten yhdistys Mummolaakso on vaalinut lesboyhteisöllisiä perinteitä ja sen tavoitteena on oma vanhainkoti lesboille (Mummolaakso ry -Gummedalen -kotisivut). Myös yhdistyksen jäsenistä enemmistö eläisi vanhuutensa mieluiten yhteisöllisesti asuen (Setan sivut 2008:1, 52-53). Samoin sateenkaariperheet ovat luoneet 2000-luvun aikana sateenkaariperheleirien ja Suomen suurimmissa kaupungeissa järjestettävien tapaamisten kautta oman yhteisöllisen tuen verkostonsa. Sateenkaariperhe-kyselyssä monet sateenkaarivanhemmat mainitsivat useammin ystävät tuen lähteenään kuin oman puolison tai lapsen isovanhemmat (Kuosmanen ja Jämsä 2007a, 110). Julkisuudessa tehdyn sateenkaariperhepolitiikan myötä suomalaisessa lesbo- ja homokulttuurissa perheen käsite on kuitenkin 2000-luvulla yhä tiukemmin kapeutunut tarkoittamaan lapsiperhettä ja sen merkitys kuvaamassa laajempaa ystäväverkostoa tai lesbo- tai homoyhteisöjä on unohtunut.

Valtakunnallisen Setan sateenkaariperhepolitiikka ei olekaan kattanut läheskään kaikkia lesbo- ja homokulttuurissa ilmeneviä perhemuotoja, vaan lesbojen, homojen, biseksuaalien ja trans-ihmisten läheissuhteiden muodot ovat rekisteröityä tai avoparisuhdetta moninaisemmat myös niiden keskuudessa, joilla on lapsia. Sateenkaariperhekyselyyn vuonna 2006 vastanneista kaikista vanhemmista (N =178) vain puolet eli ydinperheissä¹¹ ja parisuhteensa sateenkaarivanhemmista oli rekisteröinyt vain 46 %. Sateenkaarivanhemmista 14 % eli uusperheissä, 9 % monen kotitalouden moniapilaperheissä, 8 % trans-vanhempien perheissä, 6 % itsellisten äitien tai isien perheissä, 3 % etävanhempina, 0,5 % sijaisvanhempina ja jopa 8 % eli perheissä, joiden muotoa ei voinut yksiselitteisesti määrittellä parisuhteen, seksuaalisen identiteetin tai samassa tai eri kotitaloudessa asumisen perusteella. (Kuosmanen 2007b, 40–42.) Silloin kun viitataan tähän suomalaisten sateenkaarilapsiperheiden monimuotoisuuden kirjoon, tulisikin puhua Sateenkaariperheet-yhdistyksen nimen mukaan sateenkaariperheistä (rainbow families) ja sateenkaarivanhemmista.

Julkisuuden läheissuhteita muotoilevan roolin lisäksi suomalainen queer-tutkimus voisi tutkia tarkemmin, miten ja millaiset suomalaisten lesbojen, homojen, biseksuaalien ja ei-heteroseksuaalien läheissuhteiden muodot ovat heteronormatiivisuutta kumoavia ja voisivat siten tulla nimetyiksi *queer-perhekäytännöiksi*. Sen sijaan jonkun

11 Sateenkaariperhe-kyselyyn vastanneista kaikista vanhemmista 49 % eli naisparin ydinperheissä ja 2 % miesparin ydinperheissä (Kuosmanen 2007b).

perhemuodon nimeämiseen queer-perheeksi liittyy monia ongelmia. Ensinnäkin queer-käsitteen sisältö tulisi aina määrittellä kontekstisidonnaisesti. Toiseksi 2000-luvun uudemmassa queer-tutkimuskeskustelussa queer on määriteltä lapsen kulttuuriselle figurille, lapsiperhe-elämän rytmille ja tulevaisuususkolle vastakkaiseksi käsitteeksi (Edelman 2002, Halberstam 2005).

Tulevaisuuden kuvittelu ja queer-politiikka

Homoavioliitto-keskustelun kuluessa pohjoisamerikkalaisten queer-tutkijoiden katse on kääntynyt tulevaisuuteen ja keskusteluun siitä, miten kuvitella potentiaalisia queer-maailmoja. Tulisiko tulevaisuutta hahmotella assimilationististen “samojen oikeuksien” retoriikan kautta vaiko *queer-aikana*, vastarintana perhe-ajalle (Halberstam 2005)? Vai tulisiko koko tulevaisuususkko ja tulevaisuuden muotoilu politiikan kautta hylätä ja sen sijaan kultivoida Lee Edelmania (2004) seuraten kuolemanviettiä ja affirmoida negatiivisuutta?

Edelmanin (2004) mukaan lapsen kulttuurinen figuuri kuvaa sitä fantasiaa, miten politiikkaa ajatellaan ylipäänsä, uskona paremmasta tulevaisuudesta ja yhteiskuntajärjestyksen vakauttamisesta. Edelman kritisoi tätä kehitysajatattelua ja tulevaisuususkkoa reproduktiivisena futurismina. Edelman muistuttaa, että poliittisia tavoitteita muotoillessa imaginaariset, kuvittelut suhteet ja tulevaisuuskuva fantasia tulevat artikuloituksi. Siksi politiikka, samalla kun se muotoilee ja piirtää esiin kuviteltavissa olevia tu-

levaisuuden maailmoja, myös rajaa ajateltavissa olevaa. Edelmanin mukaan politiikka onkin konservatiivista jo sinänsä, perustuuhan se aiemmin kuvitelluille tavoitteille eli menneen imaginaariselle ja sosiaalisen järjestyksen vakauttamiselle.

Sen sijaan, että kulttuurisen symbolisen järjestelmän ulkopuolelle suljettuja yritettäisiin sisällyttää politiikkaan mukaan kuten Butler (2000, 2004) esittää, Edelman haastaa politiikan tekemisen logiikan ja ehdottaa paremman tulevaisuuden tavoittelun sijasta negatiivisuuden, kuoleman vietin ja siis symbolisen merkitysjärjestelmän repeämien kultivoimista. Edelmanin mukaan queerin eettinen tehtävä onkin toimia sosiaalisen järjestyksen stigman ja symbolisen järjestelmän objektin paikalta käsin sosiaalisen järjestyksen vastavoimana. Queer-politiikkaa kuvaakin kulttuurisen symbolisen järjestelmän horjuttaminen, ei tavoitteiden hillitty ja sovinnainen artikulointi vallitsevan järjestelmän mukaan, kuten konservatiivisessa homopolitiikassa on tehty.

Myös suomalainen Seta on käyttänyt kulttuurista lapsen figuuria ja lapsen etu -retoriikkaa taitavasti sateenkaariperheiden oikeuksien ajamiseen (Setan hallitusohjelmatavoitteet). Tämä oikeuksien tavoittelu "meidän lapsille" on osin vaientanut suomalaisen homoliikkeen piiristä avoimen julkisen keskustelun siitä, onko sateenkaariperhe-elämä se tulevaisuuden visio, jota kaikkien kannattaa tavoitella, koska kriittinen keskustelu saattaisi helposti kääntyä "meidän lasten etuja" vastaan. Paljaimmillaan kulttuurinen lapsen figuuri on sateenkaariperhepoliittisessa sloganissa: "Meidän lapset kaikkien agendalle!"

(Kuosmanen ja Jämsä 2007a,111). Tässä iskulauseessa perhepronominilla "me" rakennetaan samanaikaisesti sateenkaariperheyhteisöllisyyttä, mutta myös puhutellaan kaikkia lukijoita ottamaan sateenkaariperheiden lasten oikeudet omakseen. Iskulause korostaa myös sateenkaariperheitä nimenomaan lapsiperheinä.

Politiikka esittää representaatioita tulevaisuudesta ja samalla se rajaa näkyvistä potentiaalisuuksia ja estää meitä suhtautumasta tulevaisuuteen avoimena, vasta myöhemmin tapahtuvana tilanteena. Voikin kysyä, miten parisuhde- ja hedelmöityshoitolakien hyväksyminen ja sateenkaariperheiden näyttävä mediajulkisuus on muokannut nuoremman sukupolven tulevaisuuden ja oman elämänkaaren visioita verrattuna 1980- ja 1990-luvun yhteisöllisen ajan kokeneisiin lesbo- ja homosukupolviin. Kulttuurisessa symbolisessa järjestelmässä artikuloitavat tavoitteet rajaavat perinteisen konsensus-politiikan ja symbolisen tunnustamisen ulkopuolelle myös elämäntapoja, jotka eivät ole perinteisen politiikan keinoin artikuloitavissa ymmärrettävinä eläminä tai eivät näyttäydy valtakulttuurin symbolisessa järjestelmässä riittävän kunniallisina läheissuhteiden muotoina, mutta jotka silti ovat elettyjä queer-elämiä.

Muun muassa Judith Halberstam (2005) on tarttunut potentiaalisten queer-maailmojen ja elämien hahmottelemisen haasteeseen ja liittänyt queerin alakulttuurien elämäntapaan ja sen ajalliseen ja tilalliseen tapahtumiseen. Vaikka Halberstam kritisoi Edelmania mukaillen lineaarista kehitysajattelua, tulevaisuususkoa ja heteronormatiivista elämänkaarta, queer-aika määrittäyty vas-

takkaiseksi suhteessa siihen sosiaalisen temporaalisuuden kautta. Nimittäin lapsiperheiden ajankäytölle perustuva yhteiskunnan rytmi ja sosiaalinen aika on luotavissa vain kronologisen mitattavan ajan avulla, jolle vastakkaiseksi Halberstam asettaa alakulttuurien ajankäytön ja ilta- ja yöpainotteisen elämäntavan.

Viime kesänä Helsinki Pride 2007 -kulkueessa marssineen anarkistisen Pink Black Block -ryhmittymän aktiota ja sateenkaaripolitiikkaa kohtaan esittämää kritiikkiä ”assimiloitumisesta valmiisiin perhemalleihin” kannat- taakin tulkita edelmanilaisista lähtökohdista käsin. Sen lisäksi, että Pink Black Blockin aktio aiheutti runsaasti keskustelua, myös eri ryhmittymien sijoittelu vuoden 2007 Helsinki Pride -kulkueessa sai kritiikkiä osakseen. Assimilaatioon kriittisesti suhtautuvilta ei jäänyt huo- maamatta, että kulkueen eturiviin sijoitetut lastenvaunuja työntävät sateenkaariperheet ja uskonnolliset ryhmittymät rakensivat edustuksellisen performatiivin kunnollisia kansalaisia tuottavista lesboista ja homoista. Anarkistista mustapinkkiryhmittymää taas oli vaadittu kävelemään kulkueen viimeisenä poliisiauton edessä. Tämä sai aikaan sapfo-listalla keskustelun siitä, keitä pidetään riittävän edustuskelpoisina ajamaan homopoliittisia tavoitteita ja ylipäänsä keskustelemaan niistä julkisuudessa. Helsin- gin seudun Setan Pride-vastuuhenkilö puolusteli Sapfo- listalla ratkaisua sillä, että näin lasten ja myös kaikkien turvallisuus oli helppo taata.

Setan familistista politiikkaa kommentoitiin Helsinki Pride 2007 -kulkueessa myös parodioimalla normalisoivaa

new kids on the pink black block

GAY SHAME!

LESBIAN RIOT!

QUEER AS FUCK!

Politiikkamme on musta eikä sateenkaareva. Toiseuden ja epäsovivuuden kokemus - HÄPEÄ - on poliittinen voimamme!

Emme halua ylpeyden ja hilpeyden vaan häpeän politiikkaa! Emme halua vapautua sosiaalisesta leimasta, vaan olla tuo leima kasvojesi edessä! Emme halua antaa kasvojamme seksuaalivähemmistöille emmekä tue Pride-marssien pakollisia ulostuloja. Teemme jokaisesta tilasta pervon tilan!

Sateenkaaripolitiikka ajaa ongelmatonta assimiloitumista valmiisiin perhemalleihin ja salonkikelpoisiin seksuaalisuuksiin.

Sateenkaaren väriset ilmapallot peittävät näkyvistä konflikteja, joita elämäntavoiltaan, identiteeteiltään ja seksuaalikäytännöiltään sopeutumattomat kohtaavat elämässään.

Queer-elämä ei ole L-koodia. Vaadimme arvonantoa yleisten vessojen ja Keskuspuiston kallioiden salatuille elämille! Loppu seksuaaliselle siivouspolitiikalle! Viedään seksi takaisin vessoihin!

Älkää antako poistaa itseänne julkisesta tilasta! Neuvottelujen ja hiljaisen sopeutumisen aika on ohi! Tilaa ei anneta - se otetaan!

Ole osa blokkia pride-kulkueessa

SQS

01/07

XII

Johdanto

Paula
Kuosmanen

”lastenvaunu-politiikkaa”. Siinä missä naamioituneet pinkkimustat kärräsivät mustanpuhuvissa lastenvaunuissa punkkia ja drum’n’bassia soivia musiikkilaitteita ja kantoivat Gay Shame – Lesbian Riot -plakaattia, homokundien ryhmä kuljetti kullatuissa lastenvaunuissa jääpalakulhoissa viileneviä kuohuviinipulloja, siideripattereita ja muuta Pride-piknikvälineistöään. Samalla kun lastenvaunujen käyttäminen toisin parodioi familistista käännettä suomalaisessa lesbo- ja homokulttuurissa ja etenkin konservatiivista homopolitiikkaa, mustat ja kullatut lastenvaunut rakensivat myös symbolisen tasolla performatiivisia lesbo- ja homoelämäntapojen moninaisuudesta.

San fransiscolaista Gay Shame -liikkettä muistuttavan mustapinkkiryhmittymän kritiikki sateenkaariperhepolitiikassa rakentuvaa kunniallista, kulutuskeskeistä keskiluokkaista ja privatisoitunutta tulevaisuudenkuvaa kohtaan on tullut monta kertaa väärinymmärretyksi. Mustapinkkiryhmän manifestista on nostettu esille – yksityisen ja julkisen jaon kritiikistä irrotettuna – julkisen seksin puolustaminen (ks. Silvennoinen 2007; Vänskä 2007). Pink Black Block on leimattu myös pääasiassa nuorten opiskelijoiden liikkeeksi, jotka vielä pohtivat elämänvalintojaan (Vänskä 2007, 21). Näin liike on pyritty ottamaan haltuun heteronormatiivisesta elämäntapa-ajattelusta käsin. Radikaalius kuuluu nuorille, kun iäkkäämpien lesbojen ja homojen on kuulunut jo valita elämäntapansa ja tulee ilmaista näkemyksiään maltillisemmin ja olemassa olevia rakenteita, kuten homojen etujärjestöä, Setaa hyödyntäen. (ks. Vänskä 2007.)

Setan parlamentaarista sateenkaariperhepolitiikkaa kritisoinut Pink Black Block muistuttaakin politiikan tekemisen tavoissa 1990-luvun alun queer-liikkeitä. Act Up-liikkeen (AIDS Coalition to Unleash Power) ja Queer Nationin tavoitteena oli heteronormatiivisuuden näkyväksi tekeminen ja kumoaminen esimerkiksi näyttävillä performansseilla kauppakeskuksissa ja julkisissa tiloissa. Queer-poliittiset aktiot pyrkivätkin ravistelemaan vanhoja tapojamme ajatella kulttuurisen symbolisen merkitysjärjestelmän ja sukulaisuusjärjestelmän ehdoilla. Esimerkiksi san fransiscolaisen Gay Shame -liikkeen nimi kritisoi kansainvälisten Gay Pride -kulkueiden kaupallisuutta, ylpeys-retoriikan kunniallisuuden normeja, jotka rakentuvat aina valtakulttuurin ehdoilla. San fransiscolaisen Gay Shame-liikkeen kritiikin kohteena on myös markkinavetoinen ja kaupallisen kulttuurin muokkaama lesbo- ja homokulttuuri, jossa L-koodin Shanen kaltaiset anorektisen hoikat lesboruumiit ja bodatut homoikonit tulevat kolonialisoiduiksi valtakulttuurin kulutusestetiikan ehdoilla.

Vastaläkkeeksi valtion legitimaation normalisoivalle efektille ja queer-kulttuurin rapautumisen uhalle Butler (2002) esittää queer-kulttuurin omien, vaihtoehtoisten sosiaalisen tunnustamisen areenoiden luomista. Berlant ja Warner (1998) ehdottavat julkisten tilojen heteronormatiivisuuden vastapainoksi sellaisten tilojen luomista queer-kulttuurille, joita ei luoda valtion, instituutioiden, julkisuuden, mutta ei myöskään yksityisten tilojen kautta, vaan *vasta-julkisuutena*, alakulttuurista nousevana luovuutena ja roisoisuutena. Berlant ja Warner huomaut-

tavatkin Butleria kritisoiden, että kulttuuri ei ole yksi yhtenäinen symbolinen järjestelmä, ideologia tai yhteisten uskomusten kokoelma, vaan kulttuurisista konflikteista rakentuva moninainen kokonaisuus. Tällaisia vastajulkisuuden tiloja Suomessa ovat niin queer-kulttuuritapahtumat, kuten Tribadien yöt ja päivät -kulttuuriviikko kuin virtuaaliset keskustelupalstatkin, kuten Ranneliike.net tai lesbojen ja biseksuaalien Sapfo-lista, joissa keskustellaan niin politiikasta kuin elämäntavoistakin. Myös Halberstam (2005) korostaa alakulttuurien, erityisesti nuorisokulttuurien tyylien kierrättämistä ja punk-, trans- ja drag king -kulttuureita vastajulkisuuden paikkoina.

Vaikka pohjoisamerikkalaisessa queer-teoreettisessa keskustelussa (Edelman 2004, Halberstam 2005) queer määrittyy kulttuurin tasolla vastakkaiseksi sukulaisjärjestelmään pohjaavalle symboliselle järjestelmälle, niin sateenkaariperheet voivat konkreettisissa sosiaalisissa tilanteissa – hetkittäin – kyseenalaistaa heteronormatiivisuutta. Suomalaiset sateenkaariperheet asioivat lähes viikoittain julkisissa sosiaali- ja terveyshuollon palveluissa, kuten äitiys- ja lastenneuvoloissa (ks. Kuosmanen 2007a). Monet hakevat päivittäin lasta päivähoidosta, jolloin sateenkaarivanhemmat väistämättä hetkellisesti kyseenalaistavat heteroydinperhemallin lapsen ainoana kasvupaikkana.

Queer-teoreettisessa keskustelussa (Berlant ja Warner 1998; Warner 1999; Edelman 2004; Halberstam 2005) rakennettu kulttuurinen vastakkainasettelu queer-alakulttuurin ja lapsen kulttuurisen figuurin välillä ei toteudukaan suoma-

laisten sateenkaarivanhempien elämässä konkreettisella tasolla. Nimittäin osa sateenkaarivanhemmista toimii alakulttuuriympyröissä aktivisteina, monet ovat aktiivisesti mukana luomassa sateenkaariperheiden yhteisöllistä kulttuuria. Kaikki sateenkaarivanhemmat eivät elä myöskään monogaamisessa seksisuhteessa tai ole järjestäneet läheis- ja huolenpitosuhteitaan ydinperheen rajojen mukaan. Tästä konkreettisen elämän ja queer-tutkimuksen kulttuurikritiikin epäsuhdasta huolimatta, on aihetta pohtia, miten ja millä ehdoilla julkiset tilat: mediajulkisuus, lainsäädäntö, mutta myös kielelliset käsitteemme kuvittavat potentiaalisesti kumouksellisia queer-elämiä.

Suomalaisen lesbo- ja homokulttuurin normalisaatio

Poliittinen pyrkimys ottaa lesbojen, homojen ja trans-ihmisten intiimisuhteet valtion suojelun ja hallinnan piiriin tuottaa väistämättä normalisoivan efektin, joka Suomessa on tarkoittanut oikeuksien ajamista (adoptiolaki) ja lakien säätämistä (vanhempainvapaat vuonna 2006) ainoastaan samaa sukupuolta oleville rekisteröidyille ja avopareille. Muut intiimisuhteet, esimerkiksi ystävien huolenpidon verkostot ja myös moniapilaperheet on jätetty Setan ja poliittisten puolueiden (erityisesti Vihreiden ja Vasemmistoliiton) tavoitteiden asettelun ulkopuolelle (Kuosmanen 2008). Suomessa queer-teoreettisen keskustelun valtion legitimisaatiosta ja sen vaikutuksista aloitti Marja Kasikisaari (2003) kuvaamalla parisuhteen rekisteröimisen tekoa väkivaltaiseksi homoseksuaalisen subjektin alempiarvoiseksi tuottavaksi hiljaiseksi aktiksi.

Tässä sateenkaariperhe-teemanumerossa jatketaan tätä kriittistä keskustelua julkisessa tilassa: lainsäädännössä, parisuhdepuheessa ja poliittisissa kannanotoissa tapahtuvasta normalisaatioprosessista ja tulevaisuuden hahmottelemisesta. Koska kriittistä keskustelua kaivataan nimenomaan suomalaisessa kontekstissa, suurin osa teemaan liittyvistä artikkeleista ja puheenvuoroista julkaistaan suomen kielellä.

Katriina Honkanen käsittelee artikkelissaan Judith Butlerin varhaisen teoretisoinnin temporaalisia ulottuvuuksia. Artikkelit rakentaa pohjaa queer-temporaalisuuksien ja tulevaisuuksien hahmottamiselle, joista keskustelu toivottavasti jatkuu edelleen *SQS*-lehdessä (ks. Tuhkanen 2006). Lineaarista aikaa kuvaavan Kronoksen, kokemuksellista aikaa kuvaavan Aionin ja nyt-hetkiä kuvaavan Kaironin avulla Honkanen avaa Butlerin performatiivisuuden käsitteen ja kontingenttiuden poliittisen kumouksellisuuden horisontin, joka avautuu nykyisyyden tapahtumaan (*event*). Tämän kautta voi esimerkiksi lukea Pink Black Blockin Helsinki Pride 2007 -kulkueessa tekemää queer-poliittista aktiota.

Seuraavat kaksi artikkelia osoittavat kulttuurisen symbolisen järjestelmän, niin sukulaisuusjärjestelmän kuin kielen voiman ja samalla rajat sille, mistä ja ketkä voivat puhua ja keille voidaan julkisuudessa ja poliittisissa puheissa artikuloida "oikeuksia". Anna Moring vertailee artikkelissaan Suomen 1.7.2007 voimaan tullutta hedelmöityshoitolakia Ruotsin vuonna 2005 hyväksytyyn lakiin kysymällä, millä ehdoilla maiden lainsäädännöt ovat valmiita sisäl-

lyttämään heteroydinperhemallia haastavat naisparien ja Suomessa myös itsellisten naisten perheet lainsäätelyn piiriin. Moring hyödyntää Butlerin Antigone-luentaa avatessaan sitä, miten Ruotsissa naisparit sovitetaan lain säätelyn piiriin parisuhdenormatiivisena perheyksikkönä ja miten Suomessa naisparit ja itselliset naiset keinotekoisesti rakennetaan heteroperhemuottiin geneettisesti jaetun vanhemmuuden kautta. Nämä molemmat tavat sisällyttää kumouksellisia perhemuotoja lain säätelyn piiriin osoittavat kulttuurisen symbolisen järjestelmän voiman muotoilla uudet perhemuodot parisuhdenormatiiviseen muotoon vanhempien lukumäärän (Ruotsi) tai kahden vanhemman sukupuolieron toistamisen (Suomi) kautta.

Parisuhdelakia puolustettiin Suomessa erityisesti vuosina 1993 ja 1996 monien lehtien yleisönosastokirjoituksissa romanttiseen rakkauteen vedoten. Annukka Lahti kritisoi artikkelissaan romanttisen rakkauden diskurssia siitä, että se tarjoaa ainoastaan sukupuolittuneeseen hetero- tai homojakoon sopivia positioita puhua parisuhteesta. Lahden diskurssianalyysi bi-naisten haastatteluissa tuottamasta parisuhdepuheesta koettelee kulttuurisen symbolisen järjestelmän ja poliittisen parisuhdepuheen rajoja. Vaikka Lahti analysoi haastattelupuhetta, hänen diskurssianalyysinsä nostaa taitavasti näkyviin kaikelle strategiselle puheelle tyypillisiä reunaehtoja. Samuutta korostetaan suhteessa heteronormiin, ja erilaisuudelle rakentuu tilaa vasta, kun vertaillaan samanmuotoisia suhteita. Biseksuaalisuus hukkuukin Lahden mukaan pariskuntapuheessa, johon on tarjolla ainoastaan homo/hetero-jakoon sopivia diskursseja.

Pia Livia Hekanahon puheenvuoro “Pervo aika ja ongelmallinen parisuhdenormatiivisuus” kritisoi perhe-elämään ja lasten kasvattamiseen liittyvää kehitys- ja tulevaisuusajattelua muun muassa Judith Halberstamin ja Lee Edelmanin ajattelua esitellen. Sateenkaariperhepolitiikkaa kriittisesti tönien Hekanaho kuvaa queer-kulttuuria, kuten homomiesten kaupunkitilan käyttöä yksityisen ja julkisen rajan ylittämisenä ja kyseenalaistaa suomalaisten lesbojen ja homojen halua asettautua heteronormatiiviseen kihlautumisen, naimisiinmenon ja yhteisen sukunimen hankkimisen kaavaan sekä halua käyttää patriarkaalista perhe-termistöä, kuten vaimo-sanaa, myös lesbo- ja homo-konteksteissa. Julkaisemme Hekanahon puheenvuoron lähes alkuperäisessä poleemisessa muodossa, jossa hän esitti sen vuonna 2005 Pervot puheet -konferenssissa Turussa.

Elina Vaahtera analysoi puheenvuorossaan opiskelija- ja kansalaisjärjestöjen sekä puolueiden jaostojen kannanottoja hedelmöityshoitolaisten puolesta. Vaahteran mukaan naisparit ja itselliset naiset esitettiin kannanotoissa strategisesti kunniallisina ja yhteiskunnalle hyödyllisinä, väestöä tuottavina kansalaisina. Naispareja verrattiin monissa kannanotoissa yhteiskunnalle ongelmattomina vanhempina suhteessa heteroydinperhenormiin, mikä Vaahteran mukaan pitää yllä heteronormatiivisuutta. Vaahtera kysyykin kriittisesti, kuuluuko valtion “suojelu” ainoastaan yhteiskunnalle hyödyllisille – eli kansalaisia tuottaville – ei-heteroseksuaaleille?

Juulia Jyrängin, Helena Jokilan, Jenny Kangasvuon ja Antu Soraisen keskustelu intiimiyden käsitteistä ja avioliitto-

lainsäädännön historiasta purkaa kriittisesti 2000-luvun suomalaisen lesbo- ja homokulttuurin uuskunniallisen mediakuvan ja seksikäytäntöjen ristiriitaa. Puheenvuoro tekee käsitteellisen ja historiallisen intervention sateenkaariperhepolitiikan parisuhdenormatiivisuuteen ja avaa ikkunoita keskusteluun intiimisuhteiden käytännöistä. Esimerkiksi lesbosuhteiden sarjamonogamisuus ja lesbokulttuurin yhteisöllinen perinne on luonut lesbojen verkostoihin lojalisuussuhteita, jotka ylittävät seksiperustaiset parisuhteet ja siten heteronormatiiviset parisuhdekäytännöt. Lesbofeministien kritiikki parisuhteista omistusoikeudellisina suhteina, uskottomuuden ja lojaaliuden käsitteiden vertailu, polygamia ja polyamoria sekä romanttisen rakkaus-diskurssin kritiikki purkavat tehokkaasti uuskunniallista yksiavioisuuden logiikkaa, johon “samojen ja yhdenvertaisten” perheoikeuksien vaattijat näyttävät juuttuneen.

Galleria-osastossa esitellään teemanumeron taiteilija Elisabeth Ohlson Wallin, jonka *Ecce Homo*-valokuvanäyttely esitettiin Suomessa vuonna 2000. Tuolloin vielä kulttuurinen kamppailu parisuhdelain läpimenosta oli kiivaimmillaan. Ohlsonin valokuvat visualisoivat sateenkaariperheiden oikeuksista Suomessa käydyn kulttuurisen kiistan osapuolet, homoelämäntavan ja sitä vastustavat konservatiiviset kristilliset piirit, jotka myös Suomessa vastustivat näyttelyn esittämistä. Ohlsonin näyttävän-kokoisissa värivalokuvissa homoelämäntapa sulautuu harmoniseksi kokonaisuudeksi Raamatun tapahtumien kanssa. Julkaisemme valokuvataiteilijan luvalla uudestaan kolme *Ecce Homo* -näyttelyn työtä. Ohlson Wallin on myös

SQS
01/07

XVI

Johdanto

Paula
Kuosmanen

merkittävä kulttuurivaikuttaja Ruotsissa, joka avoimesti kannattaa sukupuolineutraalia avioliittolakia.

Nämä artikkelit ja puheenvuorot avaavat painetussa muodossa kotimaisen keskustelun tulevista potentiaalisista queer-maailmoista Suomessa ja muualla¹². Sapfo-listalla käyty kiista siitä, onko lapsiperheen perustaminen lopulta heteronormatiivinen projekti ja sopeutumista heteronormatiiviseen kunnialliseen elämänkaareen, saa tässä teemanumerossa queer-teoreettisen viitekehyksen. Keskustelu toivottavasti jatkuu myös siitä, miten muuten – kuin negatiivisuutena ja vastavoimana – queer-maailmoja ja queer-aikoja voisi toteuttaa ja elää.

Pohjoisamerikkalainen ja suomalainen queer-tutkimuskeskustelu kiinnittyvät kuitenkin hyvin erilaisiin konteksteihin. Homoavioliiton pohjoisamerikkalaiset queer-kritiikit sijoittuvat liberaalin markkinayhteiskunnan kontekstiin, jossa perhe-elämää ja politiikan heteronormatiivista kangastusta muotoilevat julkisuuden representaatioiden ja diskurssien kautta myös perhearvot ja moraaliset keskustelut. Suomalaisessa kontekstissa sateenkaariperheet tulevat julkisiin tiloihin, kuten sosiaali- ja terveystaloihin, myös konkreettisinasiakkaina – ei pelkästään median kautta moninaisuuden nimissä erilaisiksi representoituina perheinä. Suomalaisen hyvinvointivaltion asiakaspalveluita säätelevät monenlaiset valtakunnalliset säädökset,

12 Kiitän kommentteista Anna Moringia, Antu Soraista ja varsinaista päätoimittajaa Sanna Karkulehtoa sekä innostavista keskusteluista ”Sateenkaariperheet: rakkautta ja/vai queer-politiikkaa?” -kurssieni osallistujia vuonna 2007 sekä Jyväskylän että Helsingin yliopistoissa.

ammattieettiset ohjeistot ja paikan asiakaskäytännöt, joiden heterodyninperhemallin kautta tuotettua heteronormatiivisuutta sateenkaarivanhemmat pelkällä läsnäolollaan – hetkellisesti – kyseenalaistavat (Kuosmanen 2007a).

Lähteet

- Ahmed**, Sara 2004: *The Cultural Politics of Emotion*. New York: Routledge.
- Bech**, Henning 1992: Report from a Rotten State. `Marriage´ and `homosexuality´ in `Denmark´. Teoksessa Plummer, Ken 1992: *Modern Homosexualities. Fragments of Lesbian and Gay Experience*. London and New York: Routledge, 134–149.
- Bell**, David and Binnie, Jon 2002: Sexual Citizenship: Marriage, the Market and the Military. Teoksessa Richardson, Diane & Seidman, Steven (toim.): *Handbook of Lesbian & Gay Studies*. London: Sage, 443–457.
- Berlant**, Lauren and Warner, Michael 1998: Sex in Public. *Critical Inquiry* 24:2 (Winter 1998) 547–66.
- Bourdieu**, Pierre 1977: Outline of a Theory of Practice. Ranskan kielestä kääntänyt Nice Richard. Cambridge University Press.
- Brown**, Wendy 2002: Suffering the Paradoxes of Rights. Teoksessa Brown & Halley (toim.): *Left legalism/Left Critique*. Durham & London: Duke University Press.

- Butler**, Judith 2000: *Antigone's Claim. Kinship Between Life & Death*. New York: Columbia University Press.
- Butler**, Judith 2002: Is Kinship Always Already Heterosexual? *Differences* 13:1, 14–44.
- Caugh**, Kathleen 1975: The Origin of the Family. Teoksessa Reiter, Rayna (Rapp) (toim.): *Toward an Anthropology of Women*. New York: Monthly Review Press, 69–70.
- Charpentier**, Sari 2001: *Sukupuoliusko. Valta, sukupuoli ja pyhä avioliitto lesbo- ja homoliittokeskustelussa*. Nykykulttuurin tutkimuskeskuksen julkaisuja 69. Jyväskylän yliopisto.
- deKanter**, Ruth 1987: My Aunt Became a Father. Esitelmä konferenssissa Homosexuality, which homosexuality 15.–18.12. 1987. Amsterdam. Julkaistu suomeksi deKanter, Ruth 1988: *Lesboäitiys: Tädistä tuli isä*. *SETA* 1988: 4; 7–10.
- Duggan**, Lisa 2002: The New Homonormativity: the Sexual Politics of Neoliberalism. Teoksessa R. Castronovo & D. Nelson (toim.): *Materializing Democracy: Toward a Revitalized Cultural Politics*. Durham, NC: Duke University Press, 175–194.
- Edelman**, Lee 2004: *No Future. Queer Theory and the Death Drive*. Durham and London: Duke University Press.
- Foucault**, Michel 1978: *History of Sexuality. An Introduction*. Ranskan kielestä käänntänyt Hurley Robert. London: Penguin Books.
- Foucault**, Michel 1980: *Tarkkailla ja rangaista*. Helsinki: Otava.
- Habermas**, Jürgen 1991: *The Structural Transformation of the Public Sphere: An Inquiry into a Category of the Bourgeois Society*. Transl. Burger Thomas and Lawrence Frederick; Massachusetts, Cambridge. Alkup. Habermas, Jürgen (1962) Strukturwandel der Öffentlichkeit. Nuwied; Herman Luchterhand Verlag.
- Halberstam**, Judith 2005: *In a Queer Time and Place*. New York University Press.
- ILGA: State Hopophobia. Luettavissa osoitteessa http://www.ilga.org/statehomophobia/WorldLegalWrapUpSurvey_Daniel_Ottoson.pdf (luettu 1.4.2007).
- Jagose**, Annemarie 1996: *Queer Theory. Introduction*. New York University Press.
- Juvonen**, Tuula 2006: Lista suomalaisista lesbo-, homo- ja transaiheisista dokumenteista. Julkaistu epävirallisesti Sapfolistalla.
- Jyränki**, Juulia 2005: Kummia naisia, outoja oikeuksia. Oikeustiedettä queer-teorian ja naisoikeuden leikkauspisteessä. *Oikeus* 2005; 34:2; 157–177.
- Jämsä**, Juha ym. 2005: Queer-lakia säätämässä? Hedelmöityshoitolakikeskustelu etsii perheen rajoja. Haastattelu ja toimitus Anna Moring. *Naistutkimus-Kvinnoforskning* 2005:2, 51–57.
- Jämsä**, Juha ja Kuosmanen, Paula 2007: Sateenkaariperheet ovat monenlaisia lapsiperheitä. Teoksessa Kuosmanen, Paula & Jämsä, Juha (toim.): *Suomalaiset sateenkaariperheet sosiaali- ja terveystalveissa ja kouluissa*. Helsinki: Edita Prima, 13–20.

Karkulehto, Sanna 2007: *Kaapista kaanoniin ja takaisin. Johanna Sinisalon, Pirkko Saision ja Helena Sinervon teosten queerpoliittisia luentoja*. Acta Universitatis Ouluensis B81. Oulun yliopisto.

Kaskisaari, Marja 1997: Homoparisuhdekeskustelu – diskurssi ja performatiivi. Teoksessa Jokinen, Eeva (toim.): *Ruumiin siteet. Kirjoituksia eroista, järjestyksistä ja sukupuolesta*. Tampere: Vastapaino, 233–253.

Kaskisaari, Marja 2003: Parisuhteen rekisteröinti tunnustuksen performatiivina. *Naistutkimus-Kvinnoforkning* 2003: 2, 4–19.

Kuosmanen, Paula 1996: Lesboäitiys – diskursiivisesti mahdoton positio modernissa sukupuolijärjestelmässä. Teoksessa Silius, Harriet & Wrede, Sirpa (toim.): *Moderskap och reproduktion. Möjligheter och marginaler*. Publikationer från Institutet för kvinnoforskning vid Åbo Akademi nr 9 Arbetsrapporter. Åbo Akademi, 150–207.

Kuosmanen, Paula 2007a: ”Mitäs ehkäsy te käytitte?” – Asiakaskäytäntöjä ja ensimmäisten lesbojen taktiikoita äitiyshuollon tiloissa. Teoksessa Nätkin, Ritva & Vuori, Jaana (toim.): *Perhetyön tieto*. Tampere: Vastapaino, 168–204.

Kuosmanen, Paula 2007b: Sateenkaarifamilistinen käänne ja suomalaisten sateenkaarivanhempien muuttuvat perhemuodot. Teoksessa Kuosmanen, Paula & Jämsä, Juha (toim.): *Suomalaiset sateenkaariperheet sosiaali- ja terveyspalveluissa ja kouluissa*. Helsinki: Edita Prima, 37–44.

Kuosmanen, Paula 2008: Erkännandet av finländska regnbågsföräldrar som medborgare – inom familjepolitik, lagstiftning och social- och hälsovårdsservice 1990–2007. Tema Norden-serie/sarja, Nordiska ministerrådet-Pohjoismaiden ministerineuvosto 2008 (tulossa).

Kuosmanen, Paula ja Jämsä, Juha 2007a: Monimuotoiset sateenkaariperheet heteroydinperheille suunnitellussa palvelujärjestelmässä. Teoksessa Kuosmanen, Paula & Jämsä, Juha (toim.): *Suomalaiset sateenkaariperheet sosiaali- ja terveyspalveluissa ja kouluissa*. Helsinki: Edita Prima, 102–113.

Kuosmanen, Paula ja Jämsä, Juha (toim.) 2007b: *Suomalaiset sateenkaariperheet sosiaali- ja terveyspalveluissa ja kouluissa*. Helsinki: Edita Prima.

Lampela (nyk. Aarnipuu), Tiia 2000: Puheenvuoro sateenkaariperheiden kulttuurista ja poliittisista tavoitteista Paula Kuosmanen kirjan julkistamistilaisuudessa. Julkaisematon puhe.

Lehr, Valerie 1999: *Queer Family Values. Debunking the Myth of the Nuclear Family*. Philadelphia: Temple University Press.

Lützen, Karin 1998: Gay and Lesbian Politics: Assimilation or Subversion: A Danish Perspective. Lofström, Jan (toim.): *Scandinavian Homosexualities. Essays on Gay and Lesbian Studies*. New York and London: Haworth Press.

Malmberg, Tarmo 2005: Habermas, porvarillinen yhteiskunta ja julkisuus. Kahden väärinkäsityksen takia. *Tiedotustutkimus* 28:4–5 (2005), 114–117.

Mummolaakso ry – Gummedalen –kotisivut. Luettavissa osoitteessa <http://www.mummolaakso.fi/> (luettu 1.4.2007).

Mustola, Kati 2002: Suomalaisten lesbo- ja homoliikkeiden historiaa. *Finnqueer* 17.9.2002. Luettavissa osoitteessa http://www.finnqueer.net/tulosta.cgi?s=164_6_1 (luettu 1.4.2007).

Nardi, Peter M. 1992: That's what friends are for: Friends as family in the gay and lesbian community. Teoksessa Plummer, Ken (toim.): *Modern homosexualities. Fragments of lesbian and gay experience*. London and New York: Routledge, 108–120.

Oikeusministeriön esitteitä: *Tietoa rekisteröidystä parisuhteesta*. Luettavissa osoitteessa <http://www.om.fi/text/Etusivu/Julkaisut/Esitteet/Rekisteroityparisuhde/Osapuoltenoikeudetjavelvollisuudet> (luettu 1.4.2007).

Perhetoimikunnan mietintö 1992: *Komiteanmietintö 1992:12: Perheet ja laki*. Oikeusministeriö. Helsinki: Valtion Painatuskeskus.

Rich, Adrienne 1977: *Of woman born, motherhood as experience and institution*. London: Virago.

Rich, Adrienne 1993/1986: Compulsory Heterosexuality and Lesbian Existence. Teoksessa Ablove, Henry ym. (toim.): *The Lesbian and Gay Studies Reader*. New York and London: Routledge, 227–254.

Richardson, Diane 2000: *Rethinking Sexuality*. London: Sage.

Robson, Ruthan 1992: Mother: the Legal Domestication of Lesbian Existence. *Hypatia* 7:4: 172–185.

Saarinen, Terhi 1991: *Suomalaisen homo- ja lesboliikkeen poliittiset strategiat: vastarinnan mahdollisuudet ja rajat*. Sosiologian pro gradu –tutkielma. Huhtikuu 1991. Sosiologian laitos, Helsingin yliopisto. Luettavissa osoitteessa <http://www.sappho.net/ts/index.html> (luettu 1.4.2007).

Saarinen, Terhi (1992) Suomalainen lesboliike: Näkymättömästä seksuaalivähemmistöstä ... naisliikkeen osaksi! *Vox Feminae. Feministi antologia*. Helsinki: Naisten kulttuuriyhdistys, 46–51.

Sateenkaariperheet-kotisivut. Luettu 1.4.2007. <http://www.sateenkaariperheet.fi/>

Selänniemi, Minna & Juha Jämsä & Paula Kuosmanen 2007: Suomalaiset sateenkaarivanhemmat. Teoksessa Kuosmanen, Paula & Juha Jämsä (toim.): *Suomalaiset sateenkaariperheet sosiaali- ja terveyspalveluissa ja koulussa*. Helsinki; Edita Prima, 21–29.

Seksuaalinen tasavertaisuus ry – Sexuellt likaberättigande SETA ry: Lausunto arviomuistiosta koskien lapseksiottamisesta annetun lain uudistamistarpeita 1.2.2008.

http://www.seta.fi/fi/2008_Seta_Arviomuistiolausunto.pdf

Setan hallitusohjelmatavoitteet 2007–2010. Luettavissa osoitteessa <http://www.seta.fi/fi/setavaalit.pdf> (luettu 1.12.2007).

SQS
01/07

XX

Johdanto

Paula
Kuosmanen

Setan sivut: Naisia kiinnostaa yhteisöllinen asuminen. *Voltti* 2008:1, 52–53.

Setan toimintaohjelmat 2004 ja 2007: Luettu 1.4. 2007:

Setan toimintaohjelma 2007

<http://www.seta.fi>

Setan toimintaohjelma 2004

<http://www.seta.fi/fi/setafi2004.htm>

Seidman, Steven 2002: *Beyond the Closet. The Transformation of Gay and Lesbian Life*. New York and London: Routledge.

Silvennoinen, Mikko 2007: Cadia vs. Silvennoinen. *Z-lehti* 2007(lokamarras):5, 10.

Stenroos, Jaakko 2007: Vitun homot. *Z-lehti* 2007 (loka-marras): 5, 24–27.

Tuhkanen, Mikko 2006: Aika matkalla: Elisabeth Grosz, queer-teoria ja ontologia. *SQS Journal* 2006: 2, 48–69.

Valentine, Gill 1996: (Re)negotiating the heterosexual street. Lesbian production of space. Teoksessa Duncan Nancy (toim.): *BodySpace*. London and New York; Routledge, 146–155.

Vänskä, Annamari 2007: Missä luuraa lesbohäpy? *Z-lehti* 2007 (joulutamm): 6, 20–22.

Waaldijk, Kees 2003: Chronological overview of the main legislative steps in the process of legal recognition of homosexuality in European countries. Luettavissa osoitteessa <http://www.emmeijers.nl/waaldijk> ja <http://athena.leidenuniv.nl/rechten/meijers/index.php3?m=58&c=128> (luettu 1.4.2007).

Warner, Michael 1993: Introduction. Teoksessa Warner, Michael (toim.): *The Fear of a Queer Planet. Queer Politics and Social Theory*. Minneapolis: University of Minnesota Press, vii–xxxii.

Warner, Michael 1999: *The Trouble With Normal. Sex, Politics, and the Ethics of Queer Life*. Cambridge; Massachusetts: Harvard University Press.

Weeks, Jeffrey & Brian Heaphy & Catherine Donovan 2001: *Same Sex Intimacies. Families of choice and other life experiments*. London and New York; Routledge.

Wells, Jess 1997: Introduction. Teoksessa Wells, Jess (toim.): *Lesbians Raising Sons: An Anthology*. Los Angeles, CA; Alyson Books, ix–xv.

Wells, Jess 2000: The Changes Wrought: How Parenting Is Changing Lesbian Culture. Teoksessa Well, Jess (toim.): *Home Fronts: Controversies in Nontraditional Parenting*. Los Angeles and New York; Alyson Books.

Weston, Kath 1991: *Families we choose. Lesbians, gays, kinship*. New York; Columbia University Press.

SQS
01/07

XXI

Johdanto

Paula
Kuosmanen